

a második versenyorientált, hangsúlyozza az individualizmus, a piacorientáltság és a nyitott hálózatok fontosságát. A harmadik az egyenlőségen alapszik, törekszik a demokráciára, egyszerűség és spontaneitás jellemzi; a negyedik pedig az önként vállalt vagy akár kikényszerített elszigetelődésen alapul, s fontos szerepet játszik benne az individualizmus és a szabadság. A szerző szerint az első két modell felhasználásával választ lehet kapni a kérdésre. A makroszociális szempontokat érvényesítő vizsgálat során kirajzolódott, hogy a névválasztásra jellemző konzervativizmus elsősorban az egyetemi végzettségű, illetve idősebb szülőket jellemzi, míg a kreativitás az egyetemi végzettség nélkülieket és a fiatalabbakat. Azok a szülők tehát, akiknek magasabb pozíciójuk lenne egy hierarchikus társadalomban, a névválasztást eszközként használják fel ennek kifejezésére. Ugyanakkor azok a szülők, akik nem remélhetnek magasabb pozíciót egy ilyen társadalomban, olyan nevet választanak, amely egy individualista, versenyorientált társadalmi modellt asszociál. Néhány szülő az elnevezés során az egyenlőségen alapuló modell mellett foglalt állást: az ő névválasztásukat egyszerűség és pragmatizmus jellemezte.

7. A kötetnek angol nyelvű összefoglalója van (251–65), s egy névlista, illetve adat-sor is kapcsolódik hozzá (288–97). A mellékletben (279–87) a kérdőívek és az interjúkérdések is megtalálhatók, még átláthatóbbá téve ezáltal a vizsgálatot.

EMILIA ALDRIN a szociolingvisztikai szempontok mellett identitáselméleti nézőpontból is megvizsgálja az általa összegyűjtött névanyagot. Munkájának érdeme, hogy jól kidolgozott elméleti keret felhasználásával újabb névtani összefüggésekre világít rá, s eredményeit nemcsak bemutatja, hanem magyarázatot is keres rájuk.

HAINDRICH HELGA ANNA

RESZEGI KATALIN: HEGYNEVEK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011. 216 lap

A Magyar Névarchívum Kiadványai 21. számaként jelent meg RESZEGI KATALIN hegynevekről írott monográfiája, melynek alapját a szerző által 2009-ben megvédett doktori disszertáció alkotta. A magyar névtudományban a hegynevek kutatása a többi helynévfajtához képest háttérbe szorult. Az utóbbi évtizedekben elsősorban KISS LAJOS foglalkozott a témával, aki „A hegyek és hegységek nevei” című akadémiai székfoglalójában (2001) felhívta a figyelmet a névtan e vizsgálatra érdemes részterületére. Pedig a névtanban felettébb szükséges az egyes névfajták monografikus feldolgozása. RESZEGI KATALIN a középkori Magyarország hegynevkincsét tárja elénk, a korai ómagyar kori hegynevekhez kapcsolódó névadási-névhasználati szokásokat mutatja be. A különféle forrásokból (Györffy, ÁÚO., KMHsz. 1., FNEsz. stb.) összeállított korpusz mintegy ezer hegynevet tartalmaz. A tematikus névtani monográfia útmutatóként szolgálhat a további hegyneves kutatásokhoz, mivel az elemzett névkorpuszon túl összefoglalja a hegynevek kutatásának történetét és a témával összefüggő szakirodalmat is. A szerző említi, hogy munkájával mintát igyekszik adni a további, eddig rendszerszerűen még nem vizsgált helynévfajták feldolgozásához is.

A munka három nagyobb egységből tevődik össze. A szerző az első fejezetben (11–65) a hegynevek vizsgálatával kapcsolatos elméleti kérdésekkel foglalkozik. Rámutat arra, hogy a természeti és műveltségi helynevek között jelentős különbségek mutatkoznak a nevek keletkezésében, szerkezetében és a névadás motivációjában. RESZEGI KATALIN a *mikro-* és *makrotoponimák* terminusokat is használja. A helynevek e két típusát elsődlegesen névhasználati körük kiterjedtsége, illetőleg eltérő denotatív jellegük alapján különíthetjük el. Nehezen dönthető el azonban, hogy hol a határ a két névtípus között, mely helynévfajtákat sorolhatjuk a mikro-, illetve a makrotoponimák kategóriájába. A könyv szerzője is utal arra, hogy a régiségben többnyire nem oldható meg a tényleges elkülönítésük. Megemlíti, hogy a *mikrotoponima* helyett újabban a *mikronév* terminus is használatos, melyet jómagam nem tartok szerencsés műszónak, mivel félreértelmezhető. A *mikronév* terminus például mikroközösségben használatos személynévre is vonatkozhatna. A *mikro-* és *makrotoponima* műszavak meghatározásának nehézségeire, a különböző nyelvekben használatos eltérő értelmezésére, valamint használatuk gyakori/ritka voltára mutatott rá a 2012 októberében Łódźban (Lengyelország) megrendezett 18. Nemzetközi Szláv Névtudományi Konferencia is, amely a „Mikro- és makrotoponímia” címet viselte. A szláv névtani terminológiában a hegynevekkel kapcsolatban ritkábban használatosak a *mikro-* és *makrotoponima* szakkifejezések. A mikrotoponimák kisebb kiterjedésű térszínformák megnevezései, szűk körben, mikroközösségben ismert és használatos domborzati nevek (pl. a hegy- vagy sziklamászóutak nevei); a makrotoponimák nagyobb kiterjedésű domborzati formák megnevezésére szolgálnak, széles körben ismertek és használatosak (pl. hegységek nevei).

A hegynevek kutatásának történeti áttekintése után RESZEGI KATALIN kitér a *hegynév* fogalmának meghatározására. A *hegynév* terminus a földfelszíni kiemelkedések és ezek részeinek tulajdonnévi értékű elnevezéseit foglalja magába. A megnevezőknek, a névhasználóknak a földrajzi környezetük által meghatározott szemléletétől függ, hogy mit tekintenek hegynek. A *hegy* földrajzi köznévi a nyelvterület bizonyos részein csak magas és nagy kiterjedésű földfelszíni formákat jelöl, másutt azonban alig szembetűnő kiemelkedések megnevezésére is szolgálhat. A szerző a továbbiakban rámutat a latin oklevelekből származó hegynevek névterjedelmének meghatározása kapcsán jelentkező nehézségekre, majd a hegynevek és egyéb helynévfajták (víz-, táj-, helység- és erdőnevek) között megmutatkozó nyelvészeti és történettudományi vonatkozású különbségekre, a névalakulás feltehető irányaira. A hegynevek és más helynevek kapcsolata kétirányú lehet: a hegynevek létrehozásában gyakran vesznek részt más objektumfajta jelölő nevek, azonban a kiemelkedések nevei is gyakorta megjelennek más helyfajtákhoz tartozó objektumok megnevezéseiben. A korai ómagyar korban legnagyobb számban a települések és a kiemelkedések kapcsolatát tükröző nevekre találunk példákat. Az okleveles hegynévkorpusz összegyűjtése során több probléma is felmerült; például szükség volt az oklevelek alapos ismeretére, mivel meg kellett állapítani a hegy megjelölésére használt forma tulajdonnévi vagy községi státusát. Ennek eldöntése leginkább a fajtajelölő funkciót kifejező nevek-nél, illetve a teljesen vagy részben latinul szereplő nevek-nél volt problematikus.

RESZEGI KATALIN a második fejezetben (67–119) külön tárgyalja a kiemelkedés egészét, illetve a hegyrészt jelölő hegyrajzi köznevet. A vizsgált mintegy ezer hegynév közel 65%-a tartalmaz csaknem két tucat különféle hegyrajzi köznevet, melyek a középkorban meghatározó részt vállaltak a magyar hegynevek funkcionális és lexikális arculatának a megformálásában. A hegyrajzi köznevek egy része jelentését tekintve megfelel a szó mai

köznyelvi használatának (pl. *bérc, domb, hát, hegy, kő, lejtő, magas, tető*), mások csak egyes nyelvjárásokban vannak meg, sőt kihaltak is előfordulnak közöttük (pl. *fő, gyűr, homlok, mál, orom, orr, rez, ség, torbágy, tő, verő*). A szerző a névalkotó szerepben lévő lexémákat részletesen elemzi eredetük, a különböző szótárakban lévő előfordulásuk, jelentésbeli viszonyaik, használati gyakoriságuk és szóföldrajzi megoszlásuk alapján. A szó-történeti adatokat tartalmazó részben áttekinti az egyes hegyrajzi köznevek különféle etimológiai magyarázatait, a szó első és további előfordulásait, hangtani és morfológiai sajátosságait, a szó különböző jelentéseit, vidékenként eltérő szemantikai tartalmát. A jelzős szintagmából létrejött helynevekben a jelzőként álló melléknév vagy főnév szemantikai tartalmából is következtet a kétrészes név alaptagjaként álló szó jelentésére. Amennyiben a hegyrajzi lexéma önmagában szerepel az oklevelekben, kérdésessé válhat, hogy tulajdonnévként vagy közszóként értelmezhető-e. A szerző minden esetben közli az álláspontját, feltevéseit. Rámutat a tárgyalt földrajzi köznévi korai ómagyar kori területi elterjedtségére, szóföldrajzi megoszlására is. Az egyes hegyrajzi köznevek helynevekbeli előfordulását a Kárpát-medencében a korai ómagyar korban szemléletes térképeken ábrázolja. A leggyakrabban előforduló hegyrajzi köznevek a *bérc*, a *hegy* és a *halom*.

A munka harmadik fejezetében (121–86) RESZEGI KATALIN a korai ómagyar kori hegynevek névrendszertani elemzését végzi el szerkezeti, majd keletkezéstörténeti szempontból HOFFMANN ISTVÁN helynév-tipológiája alapján. Bemutatja a különféle szerkezetű névstruktúrákat, külön-külön foglalkozik a fajtajelölő, megnevező szerepű, a hegy valamely sajátosságát kifejező és a bizonytalan szemantikai tartalmú névrészekkel. A korai ómagyar kori hegynevek besorolásával kapcsolatos problémákat, a névadási indíték feltárásának nehézségeit a névadási szituáció ismeretének hiányában jól illusztrálja a következő idézet: „A *Garabos-halom* kapcsán háromféle alakulásmóddal is számolhatunk: lehetséges egyrészt, hogy az előtag az ószláv *gr̋rbъ* ’domb; hát’ jelentésű szóval, illetve ennek valamely szláv helynévi származékával hozható kapcsolatba. Feltételezhetjük továbbá azt is, hogy a szláv *grab(r)ъ* ’gyertyán’ szó szláv helynévi származéka alakult a magyarban -s képzővel helynévvé. Mindkét esetben megnevező funkciót tulajdoníthatunk neki. Nem zárható ki azonban a személynévből való eredeztetés sem, vö. 1138/1329: *Grab* szn., 1303/1335>1436: *Garabus* fia János (TÓTH V. 2001b: 60, ÁSzt.), ekkor azonban magyar névadásról van szó” (128). A könyv szerzője a keletkezéstörténeti elemzés során a szintagmatikus és morfematikus szerkesztéssel, jelentésbeli névalkotással, szerkezeti változással, névátvétellel alakult hegyneveket helyezi a vizsgálat középpontjába. Két hegyvonulat Árpád-kori névállományának összevető vizsgálata által igyekszik rávilágítani az etnikai viszonyok és a hegynevek közötti kapcsolatokra. Bemutatja a vizsgált hegynevek kronológiai, származásbeli rétegeit, területbeli különbségeit. A magyar névadással létrejött névréteget szófaji-szemantikai szempont alapján, a szláv neveket morfológiai felépítés szerint elemzi. A névanyagból egy hegynevet eredeztet a német nyelvből.

A felhasznált szakirodalom-jegyzék (189–204) után található névmutató a munka könnyebb kezelhetőségét segíti. Az egész könyvben 164 lap alji lábjegyzet van, ezek is hozzájárulnak a vonatkozó részek, adatok értelmezéséhez. A magyar névtudomány a hegynevek témakörében egy új, szakszerű monográfiával gazdagodott. A hiánypótló mű – reményeink szerint – újabb lendületet adhat a hegynevekkel, domborzati nevekkal összefüggő kutatásoknak.